

Azonosító szám: H –36-0300066

SZAKMAI JELENTÉS

**A biológiai sokféleség védelmi szempontjainak erősítése a Közép-Kelet-Európai magán-
és közösségi erdőgazdálkodásban céllal, 2003-ban induló négyéves IUCN/FAO projekt
természetvédelmi támogatása;
a természetközeli erdőgazdálkodás módszerének bevezetése különböző típusú
természetvédelmi oltalom alatt álló magánerdőkben” c.**

a KvVM-TvH és a MEGOSz által kötött, H – 36-0300066 azonosító számú

TÁMOGATÁSI SZERZŐDÉSBEN foglalt feladatok végrehajtásáról

Eger, 2004. 06. 30.

Varga Béla
elnök
PRO SILVA HUNGARIA

TARTALOMJEGYZÉK

1	Előzmények.....	3
2	Helyzetelemzés.....	4
2.1	A magánerdő-gazdálkodás áttekintése	4
2.1.1	A magánerdők tulajdoni szerkezete-----	4
2.1.2	A magánerdők főbb jellemző vonásai-----	4
2.1.3	A magánerdőkben lévő fontosabb természetvédelmi értékek és veszélyeztetett területek-----	5
2.1.4	A biológiai sokféleséget veszélyeztető elemek a jelenlegi magánerdő-gazdálkodásban-----	8
3	A tanfolyamok megalapozása.....	10
3.1	Az érintettek figyelmének ráirányítása a magánerdő-gazdálkodásra, valamint a „low-input” erdőgazdálkodásban rejlő lehetőségekre	10
3.1.1	A Pro Silva Hungaria háromnapos konferenciája és tanulmányútja-----	10
3.1.2	Az üzemi méretű gyakorlati alkalmazás kiterjesztése az állami erdőkben-----	10
3.1.3	Az Állami Erdészeti Szolgálat bekapcsolódása-----	10
3.1.4	A Természetvédelmi Hivatal kiemelkedő támogatása-----	10
3.1.5	Az erdei vadkár demonstrálására korábban épített kontroll-parcellák tapasztalatainak értékelése és széleskörű tudatosítása-----	11
3.1.6	A Projekt Koordinációs Bizottságának megalakulása-----	11
3.1.7	Célirányos közreműködés a Nemzeti Erdőstratégia és Erdőprogram megalkotásában-----	11
3.1.8	A PSH – a FVM támogatásával – a természetközeli erdőgazdálkodás elemeit ismertető poszter-sorozatot hárommal bővítette-----	12
3.2	A tanfolyamok előkészítése	12
3.2.1	Az oktatási központok megszervezése-----	12
3.2.2	A tantestület megalakulása és felkészülése-----	12
3.2.3	A tanfolyamok tervezett napirendjének és tantervének összeállítása-----	13
3.2.4	Bemutató-, minta- és gyakorlóterületek kiválasztása-----	13
3.2.5	Beiskolázás-----	13
4	Az oktatás tartalma és módszere.....	14
4.1	A tanfolyamok felépítése	14
4.2	Előadások	14
4.3	Természeti folyamatok tanulmányozása az erdőben	16
4.4	Tréning	17
4.5	Segédletek	17
5	A hazai program beágyazása a fao/iucn/ps project egészébe.....	18
6	Eredmények, tanulságok.....	20
7	Javaslatok.....	20

1 Előzmények

A belátható időn belül az Európai Unióhoz csatlakozó 11 kelet- és közép-európai országban a rendszerváltás során közel 7 millió hektár erdő került magántulajdonba. E hatalmas vagyon valódi értékének, valamint a labilis társadalmi - és gazdasági viszonyoknak, és a több mint 3 millió új tulajdonos helyzetének ismeretében joggal terelődött az illetékesek figyelme az ebből származó veszélyekre.

A FAO a magánerdők multifunkcionális működtetését vélte veszélyeztetettnek, az IUCN pedig a biodiverzitás várható csökkenése miatt aggódott. A valós veszélyek elhárítása érdekében mindkét világszervezet – az érintett országok kormányzati szerveivel együttműködve – egy négy éves időtartamú, a magánerdő-gazdálkodás támogatását szolgáló *céljában, tartalmában és módszereiben nagyon hasonló* projektet indított. A támogatásnak a legésszerűbb módját választották: közvetlen anyagi segítség helyett **olyan erdőkezelési mód megismerését, elsajátítását és bevezetését szorgalmazzák, amely jól szolgálja az erdőtulajdonos rövid- és hosszú-távú érdekeit, és ugyanakkor megfelel a társadalom elvárásainak, valamint a természetvédelem igényeinek is.**

Ezt az összetett célt csakis a természettel való szoros együttműködés révén a lehető legkisebb ráfordítást igénylő, ún. **low-input (természet-közeli)** erdőkezeléssel lehet megközelíteni.

A Pro Silva Europa – a természetes folyamatokra alapozott erdőgazdálkodást folytató európai erdészek nemzetközi szövetsége – megalakulásának és 15 éves tevékenységének **célja az erdő multifunkcionális működ(tet)ését biztosító és biológiai sokféleségét megőrző, fenntartható erdőgazdálkodásra való áttérés elősegítése, vagyis olyan erdők létrehozása és fenntartása, amelyek a materiális javak – elsősorban a gazdaságosan kitermelhető faanyag – mennyiségének és minőségének csökkenése nélkül folyamatosan nyújtják az ember és az élővilág többi tagja számára nélkülözhetetlen, egyéb szolgáltatásokat,** pl. élőhelyet, tiszta levegőt, vizet.

A két projekt valamint a PS célja és megközelítési módja közötti hasonlóság alapján a FAO és az IUCN összekapcsolta a két projektet, és felkérte a PSE-t a közreműködésre - elsősorban a szemléletformálást, az ismeretek bővítését, és az új eljárás bevezetését szolgáló oktatás (tanfolyamok, bemutatók, tréning) terén.

A Pro Silva Hungaria, a PSE képviseletében, kezdettől fogva részt vett a kapcsolt projekt előkészítésének és indításának folyamatában, és az ott szerzett információk birtokában már a projekt hazai megvalósításának kezdete előtt hozzájárított annak megalapozásához és előkészítéséhez.

A megbízás végrehajtásával kapcsolatos – az alábbiakban vázolt – tevékenység lényegesebb elemeit a mellékelt CD-n található „Képes Beszámoló”. ppt c. dia-sor tartalmazza.

2 Helyzetelemzés

2.1 A magánerdő-gazdálkodás áttekintése

2.1.1 A magánerdők tulajdoni szerkezete

A rendszerváltás során a magyar erdőknek közel 40%-a került magántulajdonba. (A többi – 1 % alatti kivétellel – állami tulajdonban maradt.)

Az új tulajdonviszonyok kialakítása során távolról sem a hosszú-távú társadalmi -, gazdasági - és környezetvédelmi érdekek kerültek a figyelem középpontjába. Számításon kívül maradtak az ország természeti-földrajzi adottságai, a szinte kizárólag nagyüzemi keretek között, vágásos üzemmódban folytatott erdőgazdálkodás hagyományai és ez ennek következtében kialakult „műerdők” jellemzői is.

A magánerdők megoszlása gazdálkodási formák szerint:

Gazdálkodási forma	Terület		Átlagos terület (ha)	Egységek száma (db)
	(10 ³ ha,)	(%)		
Egyéni	95	(12,1)	7	13.570
Társult	365	(46,9)	29,8	10.895
Rendezetlen	320	(41)	-	-
Összesen	780	(100)	-	-

forrás: FVM EH, 2002.

Az egy magántulajdonosra eső erdőbirtok átlagos területe nem éri el az egy hektárt.

Az új tulajdonosok jelentős része az erdőhöz szorosabb szálal nem kötődik, szakismerete és szakmai tapasztalata nincs, valódi tulajdonosi tudatát az elmúlt félévszázad elaltatta.

Ugyanakkor e kedvezőtlen starthelyzet (és az abból származó veszélyek és károk) ellenére egyre szélesebb körben érzékelhető, az erdő iránti érdeklődés ébredése, és az erdőtulajdon felelősségteljes kezelésére és fenntartható használatára irányuló szándék erősödése is.

Ezek a tények egyértelműen meghatározzák a magánerdő-gazdálkodás jelenét, valamint a fejlődésének várható, illetve kívánatos irányát.

A sok bizonytalanság ellenére biztosra vehető, hogy

- az észszerű birtok-koncentrációra való törekvés ellenére a jelenlegihez hasonló birtokszerkezettel hosszabb távon is számolni kell,
- a tulajdonos magatartását a jövőben is elsősorban az egyéni érdekei határozzák meg,
- a nagyüzemekben eddig alkalmazott, nagy „in-put”-ot (sok eszközt, tőkét, energiát, élők munkát és sokoldalú szakismeret) igénylő, jelentős hozamot olykor csak emberöltők múltán nyújtó módszerek a magánerdő-gazdálkodásban nem lesznek jellemzőek,
- a tulajdonost a társadalmi - és természetvédelmi érdekek maradéktalan kiszolgálására nem lehet sem rákényszeríteni (tiltás, szankció), sem rácsábítani (kártérítés, kompenzálás).

2.1.2 A magánerdők főbb jellemző vonásai

A magánerdők legnagyobb része

- *szétszórt, periférikus elhelyezkedésű.* A rendszerváltást követő privatizáció során Magyarországon nem az eredeti tulajdon visszaadására, hanem kárpótlásra és a TSz-ek által kezelt erdőkben levő részarány-tulajdonok kiadására került sor, továbbá határozott törekvés volt az állami erdők dominanciájának a fenntartása. Emiatt az összefüggő, nagyobb erdőtümbök jellemzően állami tulajdonban maradtak. Magán-tulajdonba többnyire az

erdőtelepítésekből származó faültetvények, az állami nagyüzemben nehezen kezelhető kisebb-nagyobb erdőfoltok, és a zárt erdőtömbökből kilógó -, település-környéki erdők kerültek,

- **viszonylag gyenge minőségű.** A magánerdők mind ökológiai mind ökonómiai szempontból gyengébb minősége elsősorban a sok veszélyforrást magában hordozó térbeli eloszlással, a kedvezőtlenebb termőhelyi viszonyokkal, a korábbi gazdálkodás viszonylag alacsonyabb színvonalával és a fafaj-összetétellel magyarázható. A fontosabb fafajok térfoglalása az állami/magán erdőkben (%): Tölgy: 26.3/14.4, Cs: 14.5/8, Bükk: 8.7/3.2, Gyertyán: 7.1/4.3, Akác: 12/33, E.KEM: 5.4/2.8,
- **nem őshonos fafajok által uralt.** A kiemelkedően nagy területhányadot elfoglaló (60%), nem őshonos fafajú, telepített, erdőnek csak jogi értelemben nevezhető fatermelő ültetvények ökológiai értéke – mindenekelőtt a biológiai sokfélesége – köztudottan igen alacsony.

A magánerdők fontos szerepet játszanak:

- ***a táj védelmében,***
- ***az egészség-védelemben,***
- ***az idegenforgalomban,***
- ***az erdei termékekkel való ellátásban***

Ezeknek a funkcióknak a folyamatos betöltéséhez és színvonaluknak emeléséhez kiemelkedő társadalmi - és gazdasági érdek fűződik.

A hagyományos vidéki életforma alapjai eltűnőben vannak. Az EU csatlakozás elkerülhetetlenné teszi a mezőgazdálkodás beszűkülését és gyökeres átalakulását. A gazdasági élet egyéb területein a gyors előretörésnek rövidtávon elháríthatatlan akadályai vannak (pl. tőke-, infrastruktúra- és szakképzett munkaerőhiány). A kitörés legjárhatóbb útja a meglévő (és a mezőgazdasági művelés alól kikerülő 1.000.000 ha-nyi területen létesíthető új) erdők olyan kezelése, hogy a fenti feladatoknak teljes mértékben eleget tegyenek.

Az ilyen erdők nemcsak a vidék népességének adnak majd megélhetési lehetőséget, hanem az egész társadalomnak a javát szolgálják, s egyben a természeti környezet megőrzésének és fenntartható hasznosításának is legfőbb zálogai.

2.1.3 A magánerdőkben lévő fontosabb természetvédelmi értékek és veszélyeztetett területek

Az eredetileg Magyarország területének közel 85%-át borító természetes erdők az ember drasztikus tájformáló tevékenysége következtében teljesen eltűntek. A természetes erdei ökoszisztémák főbb elemeit és tulajdonságait még őrző, a szó igazi értelmében vett természetszerű erdők is mindössze cca. 7,5%-át borítják ma a magyar földnek. Ráadásul – a természetes erdőtakaró ilyen drámai területi zsugorodása és minőségi romlása (a természetes állapottól való lényeges eltávolodása) mellett – a természetes vízrendszerek gyökeres átalakítása és egyéb környezetromboló tevékenység hatására a termőhelyek minőségében is jelentős mértékű, kedvezőtlen irányú változás következett be. Tovább súlyosbítja a helyzetet az összefüggő erdőterületek feldarabolódása. Mindezek folyamatosan veszélyeztetik az ország természeti környezetét, kiemelten a természetközeli erdők diverzitását és működőképességét is.

Magyarországon 350 természetes vagy féltermészetes és 120 emberi tevékenység hatására létrejött növénytársulást tartanak számon, melynek több mint egynegyede, összesen 104 erdős vagy cserjés társulás. Ezek közül 29 megsemmisüléssel fenyeget, 45 aktuálisan -, 25 potenciálisan fenyegetett, 2 kipusztultnak tekinthető és csupán 2 az, amely jelenleg még nincs veszélyben.

Ezek a számok, továbbá az a tény, hogy az ország területének mindössze 7,5 %-át borítják természetszerű erdők, nyilvánvalóvá teszik, hogy ***a biológiai sokféleség megőrzése érdekében – a tulajdonviszonyoktól függetlenül – gyakorlatilag az ország valamennyi***

természetszerű erdejét föltétlenül megőrzendő, veszélyeztetett természeti értéként kell kezelni.

Ennek ellenére érdemes kiemelni közülük néhány olyan területet, amelyek értéke európai mércével mérve is számottevő, és/vagy kiemelkedő szerepet játszanak a természetszerű erdők területének jelentős növelésére irányuló, valamint a természetes állapothoz való közeledésük elősegítését szolgáló munkának.

2.1.3.1 Szórvány – és maradványerdők

Ezek az erdők

- egyrészt a nagy változások ellenére még megmaradt, de a fennmaradásuk feltételeinek minimumához közeledő egyes fajok, populációk és rendszerek végső menedékét jelentik,
- másrészt potenciális forrásai a várható nagyarányú erdőtelepítés és a felelősségteljesebb környezet- és erőgazdálkodás nyomában járó visszatelepülésnek, és az ember által a természet testén ütött sebek gyógyításának ill. gyógyulásának.

2.1.3.2 Óshonos fafajú, viszonylag természetközeli állapotban lévő erdők

Ezek az 1-2 évszázadon át rövid vágásfordulóval, vágásos üzemmódban kezelt (meghatározott fafajú - méretű - és minőségű faanyag termelésére berendezett) erdők természetközeli egykorúak, homogének, élettartamuk jelentős része alatt teljesen zártak, fajszegények, gyakran elegyetlenek, sarjeredetűek, horizontális és vertikális szerkezetük nagyon szegényes, helyenként a termőhely általános leromlásának a jelei is szembetűnők. Ebbe a csoportba tartoznak a főfajtól megfosztott, elegyetlen állományok, konszociációk is.

Ugyanakkor nagy értékük, hogy a főfajok (egyrészt éppen az egyébként nem kívánatos sarjadztatás következtében) az eredeti populáció genetikai örökségének hordozói, és szilárdan őrzik az öngyógyító - önszabályozó képességüket. Ha a természetes folyamatokat gátló antropogén terhelés csökken, rövid idő alatt látványosan megindul a „visszarendeződés” – mindenekelőtt a természetes felújulás és a kiszorított fajok visszaszivárgása

2.1.3.3 Erdőssztyepp erdők és ligeterdők

Az ország síkvidéki tájainak éghajlata a három, itt ütköző zóna (atlanti, kontinentális, és mediterrán) mindenkori erőviszonyának szeszélyes változása miatt rendkívül változatos. Hasonlóan gazdag változatosságot mutatnak a talajok és a hidrológiai tényezők is. A félsivatag-jellegű, sovány, szerkezetnélküli homoktól a mély, gazdag mezőségi - és öntés-talajokon, a szinte terméketlen szikeseken keresztül a tőzeglápig szinte minden talajtípus előfordul. Ennek megfelelően a természetes erdőtakaró is példátlan változatosságot mutatott.

Ezek a mezgazdasági művelésre kiválóan alkalmas vagy alkalmassá tehető, viszonylag sűrűn lakott területeken szenvedte el a természet a legnagyobb veszteséget. A még meglévő társulások szinte kivétel nélkül veszélyeztetettek.

Felbecsülhetetlen értéküket tovább, fokozza, hogy - a tetemes károsodásuk ellenére - közülük számos európai vonatkozásban is kiemelkedő természetvédelmi jelentőséggel bír.

2.1.3.4 A vend-vidéki, rendszertelen szálalással kezelt kisparaszti erdők

Az ország Ny-i részén, a Vend-vidéken – különleges történelmi -, társadalmi - és földrajzi adottságok következtében – évszázadokkal ezelőtt sajátságos, ma már Magyarországon egyedülálló, a történelmi viharok ellenére mindmáig fennmaradt tájhasznosítási forma és erdőgazdálkodási mód alakult ki.

Az erdő számára igen kedvező dombvidéken szétszórt, apró településeken élő emberek csak az erdők és a váltakozó minőségű szántók és legelők hozamából tudtak megélni.

A három művelési ágat váltógazdálkodásként üzték. A kimerült szántót, legelőt olykor magára hagyták s helyette új erdőterületet törtek fel. Az intenzív művelés alól kivont terület

néhány évtized alatt – kisebb-nagyobb „rásegítéssel” – beerdősült. ***Az erdőt a családi gazdaság mindenkori, mindenirányú igényeit folyamatosan kielégítő, fenntartható módon kezelték.*** Csak úgy és csak annyi fát termeltek ki belőle, hogy a természet folyamatosan pótolni tudja azt.

Az általánossá vált, okos, tisztán tapasztalatra épült szálalás következtében ezek az erdők, a lényegét tekintve, csak annyiban különböznek a legsikeresebb külföldi, nagyüzemi szálaló-erdőktől, hogy

- az erdő élőfa-készlete, a fák átlagos életkora és mérete lényegesen kisebb, és
- az állomány fafaj-összetétele és a kitermelhető fakészlet minősége és értéke távolról sem a jelenlegi piac, hanem a tulajdonos korábbi értékítéletét tükrözi.

Ezekkel a gyakran szemükre hányt „bűnükkel” szemben számos, felbecsülhetetlen értékük van ezeknek a kis magánerdőbirtokoknak. Például:

- biológiai sokféleségük messze meghaladja a hasonló körülmények között meglévő, gazdasági szempontból legértékesebb erdőket, és mindenekelőtt
- cáfolhatatlan bizonyítékot és jó példát mutatnak arra, hogy a természetes folyamatokat rendkívül széles határok között lehet és érdemes gazdálkodási céljaink (és újabban, azzal összhangban, természetvédelmi törekvéseink) szolgálatába állítani – mind a meglévő erdők kezelése, mind az új erdők létrehozása során.

2.1.3.5 A kevés kivételt képező, valóban természetközeli módon kezelt, vagy spontán működő természet-közeli erdő

Ugyancsak korlátozott mértékben olyan erdők is akadnak a magánerdők között, amelyek – bár egészen más jellegűek – az előbbi csoporthoz hasonló értéket képviselnek.

Egy részük az egyes nagybirtokokon és társulati erdőkben a világháború előtt kialakult erdőkezelés jeleit és következményeit hordja még mindig magán. Nagyobb részükben pedig többnyire nem céltudatos munkálkodás, hanem véletlenszerű események (termelési tilalom, tulajdonos-változás, mulasztás, jogellenes cselekmény, stb.) hatására indult meg a természetes állapothoz való visszaközeledés spontán folyamata.

Ezekben az erdőkben – csupán emberöltőnyi „önjárás” eredményeként – szembetűnők a természetes erdő már-már elfelejtett, a hagyományosan kezelt gazdasági erdőkben nagyrészt hiányzó elemei, tulajdonságai. Ilyenek:

- *feltűnő sokfélesége nemcsak a fafajoknak, hanem az egész növény- és állatvilágnak, valamint az erdő horizontális és vertikális szerkezetének.* Egyetlen példa: gyakori bennük a *Morimus funereus* Mulsant *Cerambyx cerdo* Linnaeus, *Lucanus cervus* Linnaeus, *Rosalia alpina* Linnaeus – valamennyi szerepel a legveszélyeztetettebb fajokat tartalmazó nemzetközi listákon (IUCN, Natura 2000),
- a természetes folyamatok dinamikus működése, köztük a kirobbanó, folyamatos felújuló-készség és -képesség,
- a lábonálló - és holt fák jelenléte és érzékelhető szerepe az erdő életében, s
- a faállomány és benne a megszokott vágáskort messze meghaladó faegyedek egészségi állapota és fokozott értéktermelő-képessége, stb.

2.1.3.6 Közel 1.000.000 ha erdőtelepítési lehetőség – számottevő helyen őshonos fafajokkal

A biodiverzitás szempontjából kiemelkedő *potenciális* értéknek, valóságos természeti kincsnek kell tekintenünk azt a jóval több, mint 600.000 ha magántulajdonban levő földterületet területet, amely az EU csatlakozás kapcsán kikerül a közvetlen mezőgazdasági hasznosítás alól. E hatalmas terület nagy részén az ésszerű hasznosítás egyetlen módja csak az erdősítés lehet. A vízgazdálkodás területén várható változás – az állandóan katasztrófával

fenyegető árvizek elkerülését szolgáló víztározó-rendszer kiépítése – tovább növeli az érintett területek ökológiai értékét.

Az erdősítésre váró területek számottevő része lehetőséget kínál

- a végzetesen visszaszorult őshonos fafajok (tölgyfélék, nyár, fűz, éger és kísérő-fajaik) jelentős arányú térfoglalására,
- a „zöld folyosó” rendszer kiépítésére, és összességében
- a legtöbb kárt szenvedett és legveszélyeztetettebb erdei ökoszisztémák tájleptéki rehabilitálására.

2.1.4 A biológiai sokféleséget veszélyeztető elemek a jelenlegi magánerdő-gazdálkodásban

❖ A vágásos üzemmód szinte kizárólagos alkalmazása

Nemcsak a magyar magánerdők, de kevés kivétellel a létező európai erdők biológiai sokféleségére is az egy-két évszázad alatt általánossá vált korosztályos, vágásos erdőgazdálkodási gyakorlatnak van a legnagyobb – sajnos, távolról sem pozitív – hatása.

A leegyszerűsített lényege ennek az erdőkezelési gyakorlatnak – s egyben fő feladata az erdészeti tudománynak, szakmának –: *a társadalom adott pillanatában aktuális (!) igényeinek megfelelő faanyag megtermelése („legyártása”) a faállomány letermelésével felszabaduló területen* (ha az éppen nem kellett „hasznosabb” célra) – a lehető legnagyobb mennyiségben, leggyorsabban és legolcsóbban.

Ez a megközelítés a természet évmilliók alatt kialakult rendjébe és mechanizmusába való drasztikus, kiszámíthatatlan következményekkel járó beavatkozásokhoz és súlyos következmények hosszú sorához vezetett. Például:

a tarvágás aránya a magánerdőkben meghaladja a 90 %-ot. A nyomában kialakított erdők egykorúak, gyakran elegyetlenek; a természetes erdőkhöz viszonyítva fajszegevények, genetikai diverzitásuk csökkenő, szerkezetük egyszerű (minimális változatossággal), bennük a természetes folyamatok, ellenálló-, önszabályozó- és önfenntartó-képességük lecsökkent, vagy „szünetelő”. Egyszóval emberi „alkotások”. Olyanok, amilyenek a mérsékelt égövi természetes lomberdők sohasem voltak. Olyanok, amelyeknek a sorsa hosszabb távon nem lehet más, mint az Ember megannyi más természetátalakító/leigázó próbálkozásának,

a fokozatos felújító-vágás és a felújítás egyéb (természetesnek nevezett) módja is rövid időszakra – egy-két lépésben végrehajtott véghasználatra – korlátozódik. Az így létrehozott erdők is számos, a természetes erdőkben ismeretlen, a mesterséges erdőkben megszokott tulajdonsággal rendelkeznek,

az állománynevelés (ápolás, tisztítás, gyérités) során is valamennyi erdőben a homogén, ültevényyszerű állománykép kialakítására és „fő”-fafaj gyakran túlzott megsegítésére irányuló törekvés a jellemző. Mindez fékezi, gátolja a meg-meginduló természetes folyamatokat, tovább csökkentve a genetikai -, faji - és – ökológiai sokféleséget,

a viszonylag rövidtávú gazdasági érdek által meghatározott vágáskor megszabja valamennyi faegyed életkorának maximumát – függetlenül

- a genetikai adottságaitól,
- a természetes élettartamának még hátralevő (olykor évszázadnyi hosszúságú!) részére a természet által „ráosztott” szerepétől, sőt
- a hosszabb távon kiemelkedő jövedelemtermelő képességétől is.

❖ A holt fák kitakarítása az erdőből (pl. „egészségügyi” termelés címén, stb.)

❖ A nagyvadállomány túlszaporítása

A biodiverziás megőrzésének legnagyobb akadálya: az erdőgazdálkodás szerves részét képező – és az erdő minőségét, ökológiai értékét döntő mértékben meghatározó – erdei

vadgazdálkodás terén tapasztalható jelenlegi gyakorlat – elsősorban a növényevő nagyvadak mértéktelen túlszaporítása

A vadászat – a kapcsolati tőke eme kiapadhatatlan forrása – Európa nem egy országában a hatalom birtokosainak privilégiuma volt. Így volt az mindig Magyarországon is, és nem sokat változott a helyzet a modern képviseleti demokrácia 13 esztendeje alatt sem. Jóllehet, a hatályos törvény betűje szerint a „*vadászati jog, mint a földtulajdonjog elválaszthatatlan része a föld tulajdonosát illeti meg*”, gyakorlatilag még sincs semmi beleszólása a föld/erdő tulajdonosának a saját birtokán, termelvényein élő vaddal való gazdálkodásba.

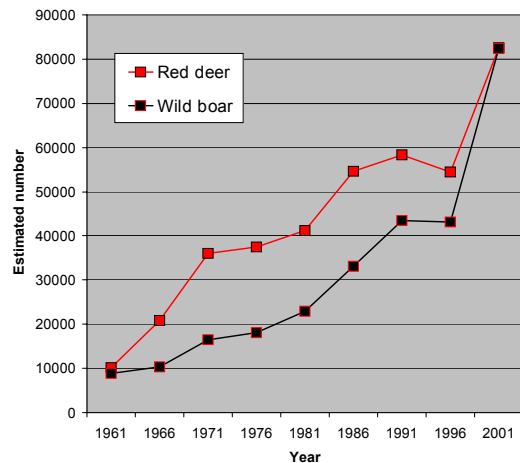
Így történhetett meg, hogy

- a természetes kontrollt biztosító nagyragadozók teljesen kipusztultak, és hiába próbálkoznak meg a visszatelepüléssel,
- a természetes nagyragadozók a gímszarvas, őz, vaddisznó, valamint a betelepített muflon és dámvad létszáma – a törvényi előírások, a hatalmas anyagi - és felbecsülhetetlen ökológiai károk ellenére – a múlt század közepe előtt valaha is létezettnek a sokszorosára emelkedett.

A szarvas és vaddisznó létszáma

Az ilyen mértéktelenül felszaporodott vadállomány

- megakadályozza az erdő természetes megújulását,
- veszélyes kárláncolatot indít el, és
- súlyosan csökkenti az erdő biológiai sokféleségét.

❖ Az idegen fajok nagy aránya az erdőtelepítésekben

Jelenleg a magánerdőkben a nem őshonos fajok aránya meghaladja a 60%-ot. (Ez az arány Romániában 13 -, Bulgáriában 4 -, Ausztriában 0.8 %).

Az évtizedekkel ezelőtt telepített erdők kedvezőtlen tapasztalatai és a kínálkozó nagy lehetőségek ellenére a helyzet egyre romlik. Az utóbbi években az őshonos fajok arány az új telepítésekben 20 % -ra csökkent.

A rossz irányú érdekeltség és hiányos tájékozottság következtében a tulajdonosok ma is hajlamosak a természetvédelmi szempontból a legjobb esetben is közömbös (de gyakrabban nem kívánatos) idegen fajok telepítésére, és ezzel

- az érintett területen évtizedekre eltorlaszolják a jó irányba vezető utat,
- a betelepített invazív, agresszív fajok (pl. Robinia pseudacacia) veszélyeztetik a környezetükben még meglévő, viszonylag természetközeli erdők működését, sőt esetenként a létét is, továbbá
- kiemelkedő ökológiai értékű füves társulások eshetnek a meggondolatlan, rövidlátó erdőtelepítés áldozatául.

3 A tanfolyamok megalapozása

3.1 Az érintettek figyelmének ráirányítása a magánerdő-gazdálkodásra, valamint a „low-input” erdőgazdálkodásban rejlő lehetőségekre

3.1.1 A Pro Silva Hungaria háromnapos konferenciája és tanulmányútja

Ez volt ennek az egész éven át tartó, széles körű, számos szakmai, társadalmi és politikai fórumot uraló PR tevékenységnek kiemelkedő eseménye Szervezésében nagy szerepet vállalt az Állami Erdészeti Szolgálat és a helyi önkormányzat.

A tanulmányút helyszínei magánerdők voltak, házigazdái az érintett erdők tulajdonosai

A résztvevők száma meghaladta a hatvanat, magas szinten képviselve az érintett kormányzati szerveket, társadalmi szervezeteket és intézeteket.

A bemutatott erdők

kiválóan alkalmasak voltak a természeti folyamatok tanulmányozására, és mindenkit meggyőző példát szolgáltatott arra, hogy a folyamatos borítású erdő

- a gyakorlatban megvalósítható,
- az erdő valamennyi funkcióját megszakítás nélkül betölti, és
- a tulajdonosnak számos előnyt, köztük állandó, tisztes hozamot biztosít.

3.1.2 Az üzemi méretű gyakorlati alkalmazás kiterjesztése az állami erdőkben

Két erdőgazdasági részvénytársaság vállalkozott a projekt keretében működő oktatási központ házigazda szerepének betöltésére (Parkerdő és Ipolyerdő Rt.),

a szemléletformálás és ismeretbővítés után elkezdődött az erdészetek és az üzemi munkát közvetlenül irányító kerületvezető erdészek gyakorlati képzése, tréningje.

3.1.3 Az Állami Erdészeti Szolgálat bekapcsolódása

Saját szervezetén belül fokozottan törekszik az új szemlélet és módszer elsajátítására, tervezési és ellenőrzési munkája során pedig preferálja és mind szélesebb körben terjeszti azokat,

a Veszprémi Igazgatóságának vezetője részt vett a Pro Silva Europa tanulmányútján Észtországban,

a Miskolci Igazgatósága szervezője és házigazdája az egyik oktatási központnak.

3.1.4 A Természetvédelmi Hivatal kiemelkedő támogatása

Az általa kezelt erdőkben a természetközeli módszerek kizárólagos alkalmazására törekszik,

szélesebb körű elterjesztését következetes hatósági munkával és kiadványok megjelentetésével segíti elő,

két Nemzeti Park (Őrség; Balaton-felvidék) szervezője és házigazdája egy-egy oktatási központnak,

fedezik a FAO/IUCN/PS tanfolyamok összes költségeit,

kiemelt figyelmet fordít szakembereinek továbbképzésére. A Természetvédelmi Hivatal vezérkara, pl. vezetői értekezleten hallgatta és vitatta meg „*A PRO SILVA HUNGARIA szerepe és tevékenysége a környezet- és természet-védelem terén*” c. előadást.

3.1.5 Az erdei vadkár demonstrálására korábban épített kontroll-parcellák tapasztalatainak értékelése és széleskörű tudatosítása

A már jó negyven évvel ezelőtt jelentkezett, súlyos erdő-felújítási problémák okainak feltárása (nevezetesen a „alaposan gyanúsítható” túlszaporodott nagyvadállomány e téren játszott szerepének tisztázása) érdekében már abban az időben létesültek az erdőben 100m² - es, kerítéssel védett kontrollparcellák. Ezek a tenyérnyi erdőfoltok ma valóságos kincsesbányák. Kiaknázásuk révén felbecsülhetetlen munícióhoz juthatnak azok, akik az erdőgazdálkodás új útjára akarnak lépni. Nincs látványosabb bizonyíték, hatásosabb, meggyőzőbb és hitelesebb érv a természetes folyamatokra alapozott erdőgazdálkodás gyakran tagadott lehetősége és vitathatatlan előnyei mellett.

Az alábbi táblázat egy ilyen demonstrációs parcella (Cserépfalu 13/F) elemzése során felszínre hozott kincsek közül csak egyetlen gyöngyszemet mutat be: **a 10 éves kerítésen belül és kívül található természetes újulatból származó magoncok (illetve a védett területen már fácskák) darabszámát és átlagos magasságát.** Az anya-állomány 140 éves, félévszázad óta „núdum”-nak ismert, zárt bükkös. A kis kerítés megépítése óta az állományban nem volt erdészeti beavatkozás (természetesen a kerítésen belül sem!).

Fafajok	Egyedszám 100 m ² -en (db)		Átlagos magasság (cm)	
	Kerített	Kerítetlen	Kerített	Kerítetlen
B	245	45	160	10
MK	30	0	200	0
MJ	10	0	180	0
KJ	5	0	320	0
M	70	0	80	0
BO	10	0	150	0
Összesen (súlyozott átlag)	370	45	151	10

3.1.6 A Projekt Koordinációs Bizottságának megalakulása

A Bizottság tagjai:

Holdampf Gyula	Erdészeti Hivatal elnökhelyettese
Sódor Márton	Természetvédelmi Hivatal Természetvédelmi -, Erdészeti - és Vadászati Főosztályának vezetője
Csóka Péter	Állami Erdészeti Szolgálat főigazgatója
Ódor József	Magánerdőgazdálkodók Országos Szövetségének alelnöke
Varga Béla	Pro Silva Hungaria elnöke
Lengyel Attila	programkoordinátor

3.1.7 Célirányos közreműködés a Nemzeti Erdőstratégia és Erdőprogram megalkotásában

Mindez nem kis mértékben hozzájárult ahhoz, hogy annak szelleme és szövege nagyban elősegíti a projekt sikeres végrehajtásához szükséges közeg kialakulását.

3.1.8 A PSH – a FVM támogatásával – a természetközeli erdőgazdálkodás elemeit ismertető poszter-sorozatát hárommal bővítette.

Népszerűsítése – a hagyományos terítés mellett – erdei tanösvényeken is elkezdődött.

3.2 A tanfolyamok előkészítése

3.2.1 Az oktatási központok megszervezése

Az oktatási központok

Ssz.	Helye	Támogatója	Házigazdája
1	Öriszentpéter	Őrségi Nemzeti Park	Markovics Tibor
2	Bakonybél	Balatonfelvidéki Nemzeti Park	Balogh László
3	Dobogókő	Pilisi Parkerdő Rt.	Csépányi Péter
4	Királyrét	Ipolyerdő Rt.	Haraszi Gyula
5	Füzér	ÁESz Miskolci Igazgatóság	Frank Tamás

3.2.2 A tantestület megalakulása és felkészülése

Előadók: Csépányi Péter Parkerdő Rt -Termelési osztályvezető - PSH elnökségi tag
Csóka György ERTI - Kísérleti Állomás-igazgató - PSH alelnök
Mihálffy Imre FVM – Magánerdő-gazdálk. - és jogszabályozási oszt. vez.
Standovár Tibor ELTE - egy. docens - PSH Tud. Tanács elnöke
Varga Béla c. egyetemi docens - PSH elnöke

Gyakorlatvezető: Varga Béla

A különböző szintű ismereteket és gyakorlati tapasztalatot is igénylő jogi tananyag összeállítására a tantestületen belül, Mihálffy Imre vezetésével külön munkacsoport alakult. Tagjai: Frank Tamás, kondor István és Varga Béla.

3.2.3 A tanfolyamok tervezett napirendjének és tantervének összeállítása

Időpont	Napirend	Előadó	Tanterv	
1. nap	9-10h	Érkezés, szállásfoglalás		
	10-12h	Bevezető előadások	Varga Béla	Paradigmaváltás az erdőgazdálkodásban
			Standovár Tibor	A modern erdőgazdálkodás ökológiai alapjai
	12-13h	Ebéd		
	13-16h	Terepi bemutatók	Az erdei ökoszisztéma természeti folyamatainak és felhasználásuk lehetőségének tanulmányozása	
	16-18h	Előadások, konzultációk	Csóka György	Erdővédelem – új utakon
			Csépányi Péter	A PS alapelvek szerinti gazdálkodás ökonómiai vetülete
			Mihálffy Imre	A PS szemléletű gazdálkodás jogi alapjai
	18-19h	Vacsora		
19h -	Diavetítés, konzultációk	Varga Béla	Az őserdőkben, rezervátumokban és a hazai erdőkben spontán létrejött, valamint az Európa-szerte működő PS-erdőkben létrehozott minták és példák bemutatása és alkalmazási lehetőségeik megvitatása	
2. nap	7:30-8h	Reggeli		
	8-9h	Előadás	Varga Béla	Gyakorlati útmutató – hol, mikor, hogyan?
	9-12h	Terepi munka, tréning	A célok, eszközök és gyakorlati teendők meghatározása, valamint a jelölés begyakorlása, különböző állományokban	
	12-13h	Záró előadás	Varga Béla	Összefoglalás - „Útravaló”
	13-14h	Ebéd, majd elutazás		

3.2.4 Bemutató-, minta- és gyakorlóterületek kiválasztása

A terepi munkára jutó szűk időkeret nem tette lehetővé, hogy mindenütt meglévő Pro Silva mintaterület legyen a gyakorlatok helyszíne, így az oktatási központok közelében több új bemutató - és gyakorló területet kellett kiválasztani és előkészíteni. Ebben a munkában is a házigazdák vállalták a legtöbbet magukra.

3.2.5 Beiskolázás

A tanfolyamok célcsoportjai:

- magán-erdőtulajdonosok, -erdőgazdálkodók,
- magánerdőket kezelő integrátorok, szakirányító erdészek, vállalkozók és szervezetek képviselői
- magán-erdőtulajdonosok érdekvédelmi szervezeteinek képviselői,
- az Állami Erdészeti Szolgálat, valamint
- a nemzeti parkok erdészettel foglalkozó szakemberei.

A tanfolyamok létszáma: 20 fő (ebből 5 fő ÁESZ ill. NP alkalmazott)

Az elvileg hatalmas merítési lehetőség ellenére a legmegfelelőbb hallgatók kiválasztása bizonyult a legnehezebb feladatnak. Megnyugtató megoldást hozott viszont, amikor a házigazdák vették kezükbe a dolgot – elsősorban az erdő-felügyelőségekre támaszkodva, hiszen náluk van a legtöbb és a legmegbízhatóbb információ mind a célcsoportok tagjairól, mind az általuk kezelt erdőkről.

4 Az oktatás tartalma és módszere

4.1 A tanfolyamok felépítése

1. blokk: Tantermi foglalkozás. Az előadások témája:
 - *a projekt háttere, célja, szereplői, módszere*
 - *a természetközeli erdőgazdálkodás filozófiája, alapelvei és ökológiai alapjai*
 - *az erdei ökoszisztéma működésének, a természetes folyamatoknak ismertetése és gazdag illusztrálása őserdőkben, rezervátumokban és működő szálaló-erdőkben készült felvételekkel*
2. blokk: Terepi foglalkozás
A természetes folyamatok tanulmányozása különböző állományokban
3. blokk: Tantermi foglalkozás. Az előadások, film - és diavetítések témái:
 - *Erdővédelem - új utakon*
 - *A PS alapelvek szerinti gazdálkodás ökonómiai vetülete*
 - *A PS szemléletű erdőgazdálkodás jogi alapjai*
 - *Az őserdőkben, rezervátumokban és a hazai erdőkben spontán létrejött, valamint az Európa-szerte működő PS-erdőkben létrehozott minták és példák bemutatása és alkalmazási lehetőségeik megvitatása*
4. blokk: Tantermi foglalkozás. Előadás, konzultáció
A low-input erdőgazdálkodás bevezetésének gyakorlati kérdései
5. blokk: Terepi foglalkozás, tréning
Vágás-jelölés és indokolása a tanfolyamon szerzett új ismeretek alapján
6. blokk. Tantermi foglalkozás
„Útravaló” (összefoglaló, záró-előadás, emlékeztetők, segédletek kiosztása)

4.2 Előadások

A tantestület annak a tudatában készült fel az előadásokra, hogy a hallgatók érdeklődése, alapképzettsége, motiváltsága – lényegében a befogadó-képessége és -készsége – rendkívül heterogén.

Ennek megfelelően épült fel az egész tanterv, és – mind a tartalom, mind a stílus és a módszer vonatkozásában – rugalmas, „menet közben” is formálható, a cél felé fokozatosan haladó, gazdagon illusztrált, tartalmas, de még is könnyen követhető előadásokkal léptek katedrára az előadók. Az alapos felkészülés mellett főleg az egész Európában fellelhető legjobb példák képi bemutatása tette a teljesen kezdő számára is érthetővé, befogadhatóvá és hitelessé a tananyag lényegét, úgy, hogy az a legfelkészültebbeknek is kellő gyarapodására szolgáljon.

Az utolsó előadás – az alábbi vázlat alapján – a tréning előkészítését és a frissen szerzett ismeretek gyakorlati alkalmazásának elősegítését szolgálta.

A PS szemléletű (low-input) erdőgazdálkodás bevezetésének gyakorlati kérdései

- ❖ ***A sikeres alkalmazás előfeltételei***
 - a PS filozófiájának és alapelveinek megismerése és elfogadása
 - a természettel való kommunikálás készségének elsajátítása (a természet működésének és visszajelzéseinek megértése)
 - kapcsolatfelvétel az illetékes hatóságokkal (erdészet, természetvédelem vadászat) és a vadászatra jogosulttal
 - türelem
- ❖ ***Hol kell vagy érdemes PS alapelvek szerint gazdálkodni?***

minden erdőt ezzel a szemlélettel kell megközelíteni

az állománytípustól függetlenül mindenütt, ahol

a személyi garanciák adottak

a hagyományos gazdálkodás tilos vagy nem kívánatos

nincs negatív anyagi következménye vagy elháríthatatlan akadálya

az eredménye hamar, jól érzékelhetően jelentkezik

a rendszeres, folyamatos hozam kívánatos

❖ ***Milyen korú állományban célszerű az átállást elkezdni?***

telepítés, felújítás időszakában (fafaj-megválasztás, elegyítés)

magtermő korban lévő középkorú állományokban

idős állományokban (kisebb területeken – referenciaként)

❖ ***A vágásjelölés menete***

1) min. 0,5 ha mintaterület kiválasztása, elemzése, kijelölése és értékelése

2) a „bolygatások” helyének (lékek) kiválasztása és a kivágandó fák jelölése

3) a lékek közötti állományból kivágandó egyedek kijelölése

❖ ***A fakitermelés alapvető céljai***

a lehető legnagyobb fahozam és bevétel elérése

az erdő természetes állapotához közeledésének – s ezzel egyben az ökonómiai és természetvédelmi szempontból egyaránt kívánatos élőfa-készlet, állományszerkezet és fafaj-összetétel kialakulásának – elősegítése, gyorsítása

❖ ***A vágásjelölés általános szempontjai és kivitelezése***

a diverzitás megtartása ill. fokozása – a legteljesebb értelemben

a kiemelkedő ökológiai és/vagy gyarapodó gazdasági értéket képviselő egyedek és csoportok támogatása, előnyös helyzetbe hozása

az ökológiai szempontból káros faegyedek, -csoportok kikapcsolása

a gazdasági értékében nem gyarapodó és ökológiai értéket sem képviselő egyedek és csoportok arányának csökkentése

a jelentős gazdasági értékkel nem bíró méretes, idős valamint lábön száradt és alászorult fák visszahagyása

a ritka, valamint az értékes elegyfajok kiemelt védelme és támogatása

a faállomány csoportos szerkezetének fokozása

a lékek bővítésének (az újulat „felszabadításának”) alapos megfontolása

a mintaterület határát és a kivágandó fákat távolabbról is jól látható, élénk színű szalaggal célszerű jelölni

a mintaterületen a jelölést a témában tájékozott, tapasztalt kollégák segítségével, konzílium keretében kívánatos végrehajtani

❖ ***A bolygatási helyek kiválasztásának szempontjai***

Léket ott kell nyitni, ahol

a kívánt minőségű felújulás feltételei adottak vagy ésszerűen megteremthetők

a kiszemelt facsoport fenntartása ökológiai vagy gazdasági szempontból nem kívánatos (behurcolt, betolakodott fafaj, ill. értéktelen faegyedek)

a vágás következményei (felújulás, elegyarány, szerkezet, stb.) a természeteshez közelálló – s egyben gazdasági céljainknak megfelelő – állománykép kialakulását segítik elő

a szomszédos hézag kívánt fényviszonyait nem módosítja

❖ ***A lékek kialakításának általános szempontjai***

célja: a vegyes-korú, folyamatos borítású és változatos szerkezetű erdővé válás folyamatának elindítása

a lékek mérete: kezdetben maximum fahossznyi (100-500 m² .)

a lékek alakja és tájolása: a fafaj(ok) fényigényének, a kitettségnek, a kívánt állomány fafaj-összetételének és szerkezetének, valamint a várható, potenciális (gyom)konkurenciának a függvénye

a lékek száma: 5 éves visszatérési idővel számolva esetenként 2-4 db/ha.

a lékek távolsága: összefüggő záródás-hiány ne keletkezzék

❖ ***A beavatkozás jellege és gyakorisága***

fakitermelés maximum 5 évenként, de

folyamatos fahozam igénye esetén évenkénti visszatérés is lehetséges

a lékekben felcseperedő újulat

▪ rendszerint csak folyamatos figyelmet kíván, de

▪ alkalmoszerű hagyományos ápolása is szükséges ill. célszerű lehet (a kedvezőtlen kiinduló állapot, esetleg a lékek méretének, alakjának vagy tájolásának elhibázása következtében, valamint a leendő erdő értékének növelése érdekében)

▪ ápolásának legfőbb eszköze a fény, amelyet – a természethez hasonlóan – a bolygatás során „állít munkába” az erdész

▪ folyamatos és hatékony védelme a túlszorodott vadállomány ellen nemcsak elkerülhetetlen, de egyben az egész rendszer működésének alapvető feltétele is

a lékek között időnként felverődő újulatnak erdőkezelési szempontból nincs jelentősége

Az előadások során mindvégig lehetőség volt kérdésekre, hozzászólásokra és jutott idő a kielégítő válaszokra is.

4.3 Természeti folyamatok tanulmányozása az erdőben

A vágásos üzemmód alkalmazása során az erdő kezelője lényegében a természetes folyamatok jelentős részének következetes korlátozásával törekedett a számára legmegfelelőbb összetételű, szerkezetű és minőségű faállomány létrehozására, fenntartására és „üzemeltetésére”.

Ez a törekvés – a szinte kizárólagos alkalmazás következtében – olyan „sikerrel járt”, hogy a természet rendje szerint működő erdő hazánkban hírmondónak sem maradt. Erdész generációk követték úgy egymást, hogy működő természetes erdőt sohasem láttak, az erdő számos fontos jelenségét és elemét nem ismerték, vagy egyenesen útjukban álló, elhárítandó akadályként kezelték, és minden tapasztalatuk csakis csak az általuk teremtett és művelt „műerdőkből” származott.

Szerencsére a természet ereje lebírhatatlan, rugalmassága, alkalmazkodó - és tűrő-képessége szinte korlátlan. Az erdőben létező valamennyi faj minden egyede élete végéig génjeiben őrzi az évmilliók alatt felhalmozódott tapasztalatokat, és ha – bármilyen hosszú kényszer-szünet vagy -pálya végén – a körülmények kedvezően alakulnak, ismét elkezdni élni a maga életét, járni a maga útját. Ennek köszönhető, hogy az ilyen szerencsés fordulatot megért erdeinkben itthon is tanulmányozhatjuk a természet törvényeit, folyamatait.

Elsősorban azokon a helyeken vár ránk gazdag „lelet” (és sok meglepetés), ha olyan erdőkben kutatunk a letűntnek hitt világ hajdani dolgai, „titkai” után, amelyekről valamilyen oknál fogva legalább két-három évtizeddel ezelőtt lekerült az a bilincs (pl. a hagyományos erdőkezelés és a túlszorított nagyvadállomány), amely megfosztotta a rendszert önfenntartó és önszabályozó képességétől. Hasonló jelenséget találhatunk lépten-nyomon ott is, ahol az egykorú erdő homogén szerkezetét megbontotta a természet (elemi „károk”) vagy az ember.

Természetesen jó terepek bizonyulnak a természetes folyamatok tanulmányozására a már néhány éve üzemelő PS minta-területek is.

A terepi gyakorlat első részének hasonló erdők voltak a helyszínei. Az első néhány jelenség közös elemzése és a Természet Nagy Könyvében elénk táruló rejtett üzenetek dekódolásának megkezdése után nem volt nehéz meggyőző, hiteles példákat találni az erdőben mindarra, amit a hallgatók az előadáson hallottak, vagy amit az őserdőkben, rezervátumokban és a működő PS-erdőkben készített felvételek segítségével a tanteremben láttak.

4.4 Tréning

Az új filozófiára épülő, új megközelítési módot, szemléletet és a jogi környezet módosítását is kívánó, paradigma- és módszer-váltással járó erdőkezelésre való áttérés hatalmas kihívás, iszonyatosan nehéz feladat. Kell hozzá mindaz, amit a FAO/IUCN projekt tartalmaz: valamennyi szereplő mozgósítása és összefogása nemzeti - és nemzetközi szinten, okosan megtervezett kommunikáció, konferenciák, work-shops, tanfolyamok, hazai - és külföldi tanulmányutak, kiadványok, tárgyi és személyi feltételek, stb. ***Az egész vállalkozás sikerét azonban végső soron mégiscsak az dönti majd el, hogy melyik fára kerül a pötty a vágásjelölés során...***

Attól függ ugyanis, hogy a hagyományostól eltérő jelölés hatására mi történik majd az erdővel. Jobbra fordul-e avagy rosszabbra az erdő (és az erdőtulajdonos!) sorsa. A kivágott fák helyére beeső fény hatására megújul-e majd az erdő, és elindul a rendszeres, nagyobb hozamot adó, természetes állapot felé, avagy készlethiányos, drága és kis hozamú, egyes funkcióit még a hagyományosnál is kevésbé betöltő erdő válik belőle? Ezért torkollott a tanfolyam a megszerzett új ismeretek realizálásának, a gyakorlatban való alkalmazásának begyakorlásába. A 3 órás tréning során egy körültekintően kiválasztott, körülhatárolt, tanulságos helyzeteket tartalmazó, ½ ha. területen került sor a vágásjelölésre.

Az első lépés az állomány jelenlegi állapotának, jellemzőinek és az abból kiolvasható történetének elemzése, majd a jövő erdőkép és a hozzá vezető út közös felvázolása volt. Ezután következett a vegyes-korúság és a kívánt állományszerkezet kialakulási folyamatát elindító lékek helyének kiválasztása. A kivágásra kiválasztott facsoportoknak csak egyetlen tagjára került rá a távolabbról is jól látható *ideiglenes* jel. A teljes mintaterület átfésülése alatt így megjelölt lékek közül került ki az egy-két „győztes”, a többiekre pedig lekerült a jelzés. A jelölve maradt fák körül további néhány fa kijelölésével alakult ki az optimálisnak tartott lék. A vágásjelölés utolsó fázisaként a lékek közötti állományból kivágandó/kivágható faegyedek kijelölése következett. A jelölést a kijelölt fák térfogatának becslése követte.

A tréning során minden fa kijelölésére a tanfolyam résztvevői közül tett valaki (kellő indokolással) javaslatot, melyet minden esetben kiegészítés és vita követett. A végleges jel szavazás után került fel a kiszemelt fára.

4.5 Segédletek

A tananyag újszerűsége, a tanfolyamok résztvevőinek alapképzettségbeli hiányosságai, a kurzus rövidre szabott volta miatt a tanfolyam nem érthette volna el a célját, ha a résztvevők csupán az emlékezetükre hagyatkozhattak volna a szerzett ismeretanyag gyakorlati alkalmazása és a tőlük elvárt továbbadása során (ez utóbbi különösen fontos szempont, hiszen az érintetteknek alig több mint egy ezreléke juthat csak hozzá ilyen közvetlen úton a váltáshoz szükséges alapismeretekhez).

Ezért a résztvevők kézhez kapták az alábbi segédleteket:

- ❖ **PRO SILVA** c. alpmű („Zöld Könyv”), mely a PS alapelveket tartalmazza (1999. Budapest)

- ❖ TERMÉSZET – ERDŐ – GAZDÁLKODÁS c. 214 oldalas, gazdagon illusztrált könyv, mely a PS alapelvek közül részletesen tárgyalja a legjelentősebbeket. (2000. Eger)
- ❖ Az utóbbi kiadvány 6 kiemelt fejezetét tömören megjelenítő poszter – sorozat.
- ❖ A PRO SILVA szemléletű (low-input) erdőgazdálkodás bevezetésének gyakorlati kérdései c. útmutató /Varga Béla/
- ❖ Néhány, a tanfolyamon vagy máshol elhangzott, a témával kapcsolatos előadás teljes szövege:
 - „A természetközeli erdőgazdálkodás indokai, lehetőségei és törvényi alapjai Magyarországon” / Varga B./
 - „A vadkár csökkentésének és megtérítésének törvényi alapjai”/ Varga B./
 - „A PS szemléletű erdőgazdálkodás jogi alapjai” /Mihálffy I./
 - „A PS alapelvek szerinti gazdálkodás ökonómiai vetülete” / Csépanyi P./
- ❖ A PRO SILVA HUNGARIA Alapszabályának kivonata, továbbá egy
- ❖ PRO SILVA címen e célra készített CD ROM, amely a fentiekén kívül az alábbiakat tartalmazza:
 - AMIT A PRO SILVA-RÓL ÉRDEMES TUDNI*
 - Az ALAPFELTÉTEL (Dokumentumok a túlszorított nagyvadállománynak a természetszerű erdőgazdálkodásra gyakorolt hatásáról)*
 - *A NAGYVAD HATÁSA a természetközeli erdőgazdálkodásra /Varga B./*
(A Természet – Erdő – Gazdálkodás c. könyv 12. fejezetének teljes szövege)
 - *A nagyvadállomány és a természetszerű erdőgazdálkodás kapcsolata (ppt. formátumú dia-sorozat) /Varga B./*
 - *ELORZOTT TULAJDON a földtulajdonos vadászati joga (több folyóiratban megjelent, 15 fejezetből álló tanulmány) /Varga B./*
 - FAO-IUCN-PS projekt*
 - *Beszámoló a projekt végrehajtásának első lépéseiről Magyarországon. (ppt. előadás Rigában, IUCN konferencián) /Varga B. -Standovár T./*
 - *Füzéri tanfolyam programja*
 - A TERMÉSZET MESTERMŰVEI*
 - *Ízelítő Svájc-ból (Képes, szöveges beszámoló a Pro Silva Europa Elnökségének tanulmányútjáról) /Varga B./*
 - *Selmeci aranybánya (ppt. előadás egy 260 éves T rezervátumról) /Varga B./*
 - *Svájci örökerdők (Képes beszámoló Biolet Couvet-i száraló erdejéről) /Varga B./*
 - A természetvédelem erdészeti koncepciója. 2004. /Természetvédelmi Hivatal/*
 - Éltre-törő magánerdőkben (ppt. előadás képanyaga) /Varga Béla/*
 - Erdővédelem új utakon. (ppt. előadás) /Csóka György/*
 - Tetten ért MŰKÖDŐ erdők (ppt. előadás képanyaga) /Varga Béla/*
 - „Útravaló” – Mit – mikor – hogyan? (A PS alapelvek gyakorlati alkalmazásáról szóló előadás animált, ppt. vázlata) /Varga B./*

5 A hazai program beágyazása a FAO/IUCN/PS project egészébe

A FAO/IUCN/PS projekt kezdeti lendületét megtörte, hogy

- 1) a nemzetközi helyzet váratlan, kedvezőtlen irányú fordulatának következtében a kiszemelt szponzorok adakozó kedve alaposan megcsappant,
- 2) az érintett csatlakozó országok egy részében a kormányzat és/vagy a magánerdő-tulajdonosok érdekképviseleti szervezete nem fordított rá kellő figyelmet,

3) néhány érintett országban nincsen Pro Silva nemzeti csoport, vagy nincs felkészülve ekkora feladat ellátására.

Az első nehézségen enyhített valamit, hogy a norvég kormány az első évi feladatok végrehajtásához biztosította a pénzügyi fedezetet – azzal a feltétellel, hogy nem a donor, hanem a megrendelő szerepére vállalkozik, vagyis nem segélyként ajándékozza szét a megajánlott összeget, hanem koncentráltan arra a helyre adja, ahol a hatékony, célirányos felhasználására garanciát lát.

A második akadálytól a három balti állam volt teljesen mentes, ahol az érintett szervek és szervezetek nagy lendülettel fogtak önerőből munkához. Kiemelkedő volt még ezen a téren Magyarország is a két illetékes minisztérium pozitív hozzáállásával, és a KvVM jelentős anyagi támogatásával.

A harmadik szűk keresztmetszettől csak hazánk volt mentes. A PS nemzeti csoportok közül egyedül a Pro Silva Hungaria várta felkészülten a feladatot, elannyira, hogy képes volt gyakorlatilag egyedül vállalkozni a teljes program előkészítésére, megszervezésére és végrehajtására.

Mindebből eredően a projekt gazdái (IUCN/FAO) és szponzora (Norvégia) az említett négy országra irányították a figyelmüket, és rájuk alapozták a végrehajtás első évének feladatait.

A PSH megtiszteltetésnek vette a hazánk iránti elismerést és bizalmat, és annak megfelelően igyekezett határainkon kívül is elősegíteni a projekt megvalósítását (és természetesen hasznosítani itthon a nemzetközi együttműködésből fakadó információkat, és kihasználni a várható egyéb lehetőségeket) – az alábbiak szerint:

1) 2003. decemberében, a balti államok kezdeményezése alapján, Rigában rendezett háromnapos konferencián a négy kiemelkedő ország képviselői – cserélték ki tapasztalataikat és keresték a további feladatok végrehajtásának leghatékonyabb módozatait. A 3 főből álló magyar delegáció egyik tagja – a MAGOSz-t képviselő Schiberna Endre – a magyar magánerdő-gazdálkodás helyzetét ismertette, a PSH-t képviselő Standovár Tibor és Varga Béla pedig két előadást tartott. (*„Útmutató a magánerdők biodiverzitásának megőrzéséhez”, illetve „A FAO/IUCN/PS Project PPO SILVA HUNGARIA általi végrehajtása Magyarországon, 2003-ban”*) Különösen az utóbbi előadás volt meglepetés, hiszen a felkérés nem a végrehajtásról készült beszámoló prezentálására, hanem a végrehajtásra vonatkozó tervek, elképzelések ismertetésére szólt...

2) 2004. februárjában, Vilniusban volt a következő – a projekttel kapcsolatos nemzetközi kiadványok előkészítésével és a további feladatokkal kapcsolatos kommunikációs stratégia kidolgozásával foglalkozó – munkaulés. Ezen hazánkat a PSH képviselte Zanati László személyén keresztül. A PSH jelentős szerepet vállalt ezen a téren és folyamatos kapcsolatot tart a külföldi szerzőkkel, szervezőkkel és szakértőkkel. Április elején például három napot töltött itt kemény munkával Fritz Hesselink úr, az IUCN holland kommunikációs szakértője.

3) A közelgő szeptember közepén, Magyarország lesz a 3 napos FAO/IUCN konferencia házigazdája, majd utána egész napos Pro Silva Work-shop következik, pilisi terepi bemutatóval, azzal a céllal, hogy a konferencia résztvevői megismerhessék módszereinket és a tanfolyamainkon szerzett tapasztalatainkat.

4) A projekt vezetői

- felvetették, hogy kiadványaink egy részét hozzáférhetővé szeretnék tenni a többi ország számára,
- szóba hozták, hogy a low-input (természetközeli) erdőgazdálkodás jövőbeni oktatói részére célszerű lenne nálunk egy nemzetközi tábort szervezni, továbbá
- számítanak arra, hogy Magyarország a híd szerepét tölti majd be az élen induló északi régió (balti államok) ill. a közép- és dél-európai országok között.

6 Eredmények, tanulságok

1) *A tanfolyamokon részt vett 100 fő megszerezte a szükséges ismereteket* ahhoz, hogy

- új szemmel tekintsen az erdőre,
- bizalommal forduljon a természetközeli erdőgazdálkodás felé, és
- felismerje annak a természet, a társadalom és a saját maga számára kínált előnyeit.

2) Példa nélküli alkalom volt a tanfolyam arra, hogy az erdőtulajdonos (-gazdálkodó, -kezelő), valamint a természetvédelmi - és az erdészeti hatóság jeles képviselői a közös célt felismerve, egymásra utalt partnerként értettek szót egymással, és egymást kiegészítve voltak aktív részesei a kétnapos közös munkának.

3) Valamennyi szereplő előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a javasolt-oktatott erdőkezelési mód feloldja az erdőgazdálkodás és a szakhatóságok közötti konfliktus-helyzetet, hiszen az (az erdőkezelő érdekében fakadóan!) olyan erdőt eredményez, amelyet most a szakhatóságok a törvény erejével kénytelenek kieroszakolni.

4) Meglepő volt az érdeklődés, a tanfolyamok figyelem-felkelő - és mozgósító hatása. Volt olyan közöttük, ahová a törzslétszám kétszerese kért lehetőséget arra, hogy meghallgathassa az előadásokat, és megfigyelője lehessen a terepen folyó gyakorlatoknak.

5) Érzékelhető az eltökéltség az új erdő-kezelési módra való áttérés mellett.

- Az egyik tanfolyamon egyetlen hallgató kivételével (aki jelenleg csak kultúr-erdőkkel foglalkozik) mindenki kifejezésre juttatta, hogy szándékában áll a gyakorlatban alkalmazni a frissen szerzett ismereteit,

- többen kérték a felvételüket a PSH tagjai közé, hogy intézményes formában, rendszeresen hozzájussanak a PS alapelvek alkalmazásához kezdetben nélkülözhetetlen információkhoz és közvetlen segítséghez,

- néhány erdőtulajdonos máris áttért saját erdejében az új megközelítés szerinti erdőkezelésre, három közülük PSV mintaterületet is létesített,

- megalakulóban van egy kistérségre kiterjedő, az egész erdős táj sorsát befolyásoló szervezet, a „Pro Silva Alapelvek Szerint Gazdálkodó Magánerdő-tulajdonosok Közössége” a zempléni körzetben. Felvetődött a szomszédos szlovák erdőtulajdonosokkal való társulás gondolata is.

6) A megszólítottak körén kívül is számos jele van a tanfolyamokon történtek és elhangzottak kisugárzásának, ösztönző hatásának. Hasonló foglalkozásokra, továbbképzésekre érkezett több igény az állami erdők és a szakmai hatóságok tájáról is.

7) Számos európai ország és néhány nemzetközi szervezet elismerését, megbecsülését, bizalmát és a kapcsolatok további bővítésének lehetőségét kamatoztathatnánk itthon – beleértve a jelentős pályázati lehetőségeket is.

7 Javaslatok

1) További, két oktatási központ megszervezése. Az egyiket – a térbeli eloszlás jelenlegi hiányosságait kiküszöbölendő – az Északi Középhegység közepe táján, Eger környékén kellene telepíteni, ahol a személyi és tárgyi feltételek máris adottak. A Bükki Nemzeti Parkban, az ÁESz Eger Igazgatóságán és az Egererdő Rt-ben egyaránt megvan a fogadókészség. A terepi munkához szükséges bemutató- és gyakorló-területek kiválóak. A másiknak – tartalmi megfontolásból – síkvidéken (a Nagyalföldön vagy Észak-keleten) lenne a legjobb helye.

2) Az oktatási központok kapacitásának bővítése. A magánerdő-gazdálkodás szereplőinek nagy száma miatt kevésnek tűnik az évenkénti 100 fő kiképzése. Amennyiben a létszám bővítésének terheit a szponzorok nem vállalnák, és ha következő tanévben tovább

fokozódik az érdeklődés, megfontolandó költségtérítéses tanfolyamok szervezése is az oktatási központok bázisán.

3) **Külföldi tanulmányút szervezése egy 10 fős csoport részére.** Ez a kapcsolt projektben szereplő program az első évben elmaradt, pedig a más szervezésben, jó helyre eljutottak beszámolóí kétségtelenné teszik, hogy a szemléletformálásnak ez lenne a leghatékonyabb módja. Az idő - és a költségek kímélése érdekében Ausztria, Szlovénia és Szlovákia jöhetne elsősorban számításba. Különösen kedvezőnek tűnik Ausztria, ahová az Őrségi Nemzeti Park már „ki is kövezte” az utat.

4) **Egynapos konferencia szervezése az előző évi tanfolyamok résztvevőinek.** Elsősorban azoknak, akik elkezdtek, vagy komoly szándékuk van elkezdni a „low-input” erdőgazdálkodást. A konferencia célja a továbbképzés és a tapasztalok, kicserélése lenne.

5) **Az érintett kormányzati szervek és NGO-k bevonása a tanfolyamok továbbképzésébe és finanszírozásába.** oly mértékben, hogy – a kapcsolt projekt sorsától és időtartamától függetlenül – töretlen legyen az ökológiai alapokon nyugvó, a természetvédelemnek és nem utolsó sorban az erdő tulajdonosának az igényeit egyaránt kielégítő erdőgazdálkodásra való áttérés emberöltőket kitöltő folyamata.

6) **Az EU és a norvég kormányhasonló célra szánt, igen jelentős pénzügyi forrásainak kihasználása** az érintett szervek és szervezetek összehangolt pályázatai révén.

7) **A jogszabályi környezetnek, valamint az érintett hatóságok (természetvédelmi, erdészeti és vadászati) tervezéssel és ellenőrzéssel kapcsolatos tevékenységének korszerűsítése,** úgy, hogy az többé ne fékezze, hanem ösztönözze az új szemlélet és módszerek térhódítását.

8) **A nagyvadállomány létszámának következetes, erőteljes, gyors lecsökkentése,** arra a szintre, amely mellett az őshonos fafajaink kerítés nélkül is képesek természetes úton felújulni.

Eger, 2004. 06. 30.

Varga Béla
elnök
PRO SILVA HUNGARIA